

Linköpings universitet

FILOSOFISKA FAKULTETEN

Slöjd, hantverk och formgivning

Produkt- och uppsatsarbete med vetenskaplig metod, 30hp, 754G46

Kristin Petters

Betydande bokstäver

Det broderade monogrammets utformning
och placering mellan 1892-2007

Engelsk titel: Letters that Matters

C- uppsats

ISRN LiU-IKK/PU-G--08/008- -SE

Handledare:

Anders Narbrink

IKK

	Institutionen för kultur och kommunikation Estetiska avdelningen 581 83 LINKÖPING	Seminariedatum 2008-05-06
---	---	-------------------------------------

Språk (sätt kryss före) ☒ Svenska/Swedish ☐ Engelska/English	Rapporttyp (sätt kryss före) ☐ Uppsats grundnivå ☐ Uppsats avancerad nivå ☒ Examensarbete ☐ Licentiatavhandling ☐ Övrig rapport	ISRN LiU-IKK/PU-G--08/008—SE Handledare: Anders Narbrink
--	---	---

Sammanfattning

Kvinnor har under stora delar av 1900-talet broderat monogram på hemmets textilier för att skilja tillhörigheter åt och undervika förväxling. Monogrammet hade även en prydnadsfunktion på textilierna, som broderats mer eller mindre synliga på textilierna under åren. Ordet monogram kommer från grekiskans *mono'grammos* och betyder en bokstav av enbart linjer. Det broderade monogrammet består av ägarens begynnelsebokstäver eller det gifta parets gemensamma begynnelsebokstäver, vilket har varierat under tiden från en till fyra bokstäver och hela namn beroende på trender. Mönsterförlagor till monogrammen spreds via märk- och broderiböcker vilka ligger till grund för uppsatsen. Före märk- och broderiböckernas tid broderades dukar som förlagor och inspiration till kommande märkning, så kallade märkdukar. Idag är det enbart ett fåtal som dekorerar hemmets textilier med ett handbroderat monogram, troligen beror det på ett minskat behov av märkning för att skilja tillhörigheter åt, en jäktande nutid, ett minskat kunnande samt ett förändrat synsätt på textil som hållbar produkt.

Jag riktar i uppsatsen uppmärksamheten mot monogrammens funktioner, komposition och placering på hemmets textilier mellan 1892-2007. Monogrammet är intressant att studera då det gått från självklarhet till bortglömt på drygt 100år. Uppsatsen är genomförd i en kvalitativ litteraturstudie med hermeneutisk metod. För framtida forskning inom området är det av intresse att ta reda på hur monogrammen skiljer sig geografiskt och vilka influenser som påverkat.

Titel Betydande bokstäver. Det broderade monogrammens komposition och placering

Title Letters that Matters. Composition and Placement of Monograms.

Författare Kristin Petters

Nyckelord

Monogram, broderi, textil

Innehåll

1. <u>Introduktion</u>	5
1.1 Monogram, märkbok och märkduk	6
1.2 Överblick över det textilamonogrammens historia	6
1.3 Syfte och frågeformulering	7
1.4 Metod	7
1.5 Empiriskt material	8
1.6 Avgränsningar	9
2. <u>Teoridel</u>	10
2.1 Begreppsförklaring	10
2.2 Historik om märk- och broderiböcker, monogram samt märkdukar	13
3. <u>Resultat</u>	17
3.1 Monogrammens funktion	17
3.2 Monogrammens placering på olika föremål	18
3.3 Monogrammens estetiska uttryck	19
3.4 Resumé	22
4. <u>Diskussion</u>	23
4.1 Metod	23
4.2 Resonemang	24
4.1 Slutsatser och vidare forskning	26
<u>Litteraturförteckning</u>	

1. Introduktion

Många är vi som någon gång låtit fingrarna följa konturerna av ett vackert vitt broderat monogram som knappt syns mot de vita linnelakanen, eller funderat över vems bokstäver som finns inbroderade på kökshanddukarna i mormors kök. Troligen är det få av oss fått del av hur ett monogram blir till och än färre har själva fört nålen upp och ner genom tyget för att se monogrammet sakta växa fram och ta form.

Kvinnor har genom tiderna lagt mycket tid på att utföra sirliga och välsydda monogram. Mönsterförlagorna har följt familjer åt genom märkdukar och märkböcker. I detta arbete har jag studerat hur monogrammet beskrivs och komponeras i märk- och broderiböckerna under de senaste hundra åren i Sverige.

Jag upptäckte monogram på de vita sänglakanen när jag var barn, vitbroderade monogram med en spetsbård i vitt. Jag minns att jag som liten tyckte de var väldigt vackra och undrade hur monogrammet hamnat där och vem det tillhört. Intresset för märkböcker väcktes när jag hittade en liten blå märkbok i en av mammas lådor. Jag minns att boken väckte stor fascination hos mig, och det var första gången som jag upplevde alfabetet och dess typografi som vackert. Med uppsatsen vill jag lyfta fram hur monogrammen har komponerats och använts med utgångspunkt från märk- och broderiböcker.

Fortsättningsvis presenteras vad monogram, märkbok och märkduk är och dess betydelse för arbetet, samt de broderitekniker som nämns i texten. Därefter följer en övergripande historik om monogrammens historia. Vidare presenteras syftet och frågeformuleringarna samt vilken metod jag har använt mig av i arbetet och vilka avgränsningar jag valt att göra i det empiriska materialet.

1.1 Monogram, märkbok och märkduk

Ordet monogram kommer från grekiskans *mono´grammos* som betyder ”enbart linje” och *gramma* står för grekiskans bokstav, vilket bildar en bokstav som består av enbart linjer. Monogrammet består vanligen av ägarens initialer men det har varierat under tidens gång. (Nationalencyklopedin, 2008)

Märk- och broderibok - även kallad mönsterbok. Det är en tryckt mönstersamling för broderi och sydda spetsar. Böckerna är tänkta att användas vid märkning av hemtextil. De innehåller olika typsnitt på bokstäverna i gemener och versaler samt siffrorna 0-9. Även ett mindre antal motiv och slingor finns det förlagor till. (Nationalencyklopedin, 2008)

Märkduk är ett tygstycke med broderiprover. Proverna är utförda i olika tekniker och mönster. Duken är en övningsduk och användes som förlaga till kommande märkning. Duken broderades med bokstäverna A-Z eller A-Ö i gemener och versaler samt siffrorna 0-9, samt ett fåtal mindre figurer. Det ingick i flickors uppfostran att brodera en märkduk som förlaga till kommande märkning på hemtextil. (Nationalencyklopedin, 2008)

1.2 Överblick över det textilamonogrammens historia

Monogrammens syfte var att märka föremålet samtidigt som det gav en prydnads effekt. Monogrammen gick i arv genom märkduken som dottern broderade som förlaga före kommande märkning. (Nylén, 1995) När industrialismens gjorde intåg i Europa fick många det bättre ställt ekonomiskt, vilket bidrog till kvinnorna kunde vara hemma. I hemmen ägnades stor tid åt handarbeten som kom att pryda hemmen. Vilket enligt bland andra Sophie Adelsparre ledde till ett smakförfall. För att bevara det svenska kulturarvet och de kunskaper om hur man tog till vara på textil var hon med och startade Handarbetets vänner som skulle arbeta för att kunskaperna om textil inte gick förlorad. (Nationalencyklopedin, 2008) Även Lilli Zickerman arbetade för att bevara och samla in de svenska textila skatter som fanns kvar i landet. Zickerman startade också Svensk hemslöjd vilken är paraplyorganisation till de lokala hemslöjdsföreningarna. (Frost, 1981) Monogrammet var under lång tid ett uppskattat handarbete, då linneskåpet var kvinnans skatt i hemmet. Men i den allt mer jäktande

nutiden är det få som hinner märker sitt linne eller sina kläder. (Lindvall Nor-din, 1994)

1.3 Syfte och frågeformulering

Mitt syfte med uppsatsen är att ge en bild av hur det handbroderade mono-grammet har komponerats och brukats från 1892 till 2007. Följande frågeställ-ningar avser jag att besvara:

- Varför har det broderats monogram?
- Vilka produkter pryddes med monogram och vart placerades de på föremålen?
- Hur har monogrammet komponerats i färg, form och teknik?

1.4 Metod

Arbetet är utfört utifrån en kvalitativ litteraturstudie genom hermeneutisk me-tod. Den valda litteraturen består av ett antal märk- och broderiböcker från Sve-rige som sträcker sig över en tidsperiod på drygt 100 år. Litteraturen är främst en samling av släkt och vänners märkboksförråd, med komplement från biblio-tek.

En kvalitativ studie är inriktad på ord och inte mätbar data i form av exempel- vis siffror som kvantitativ forskning är. Dock är inte skillnaden mellan kvanti- tativ och kvalitativ forskning klar, utan begreppen följs till stor del åt. (Bryman, 2002) I uppsatsen har jag valt att verbalt tolka de texter och bilder uppsatsen bygger på, utifrån en kvalitativ metod. (Patel och Davidsson, 2003)

Hermeneutik betyder text och tolkningslära och innebär att materialet studeras och tolkas utifrån en kvalitativ studie. Metoden utvecklades redan på 1600-talet och riktade sig främst mot teologisk forskning. Processen växer och utvecklas tillsammans med texten, tolkningen och förståelsen. (Patel och Davidsson, 2003) Forskaren analyserar texten utifrån liknande perspektiv som upphovs- kvinnan har haft när boken skrevs. (Bryman, 2002) Forskaren har i hermeneuti- ken en personlig relation till området, vilken ofta är ingången till arbetet. (Patel

& Davidsson, 2003) Genom hermeneutiken går det att tolka och förstå andra människor och hur de kommer till uttryck i det talade och skrivande språket samt i handling. Målet är att fånga helheten av problemet och att utvinna delar ur det som skall ställas i relation till helheten och resterande delar. Genom att gå fram och tillbaka mellan delarna och helheten når man fram till en förståelse för problemet. (a.a.)

I studien har jag analyserat märk- och broderiböcker med inriktning på monogram för att skapa en bild av monogrammets utveckling utifrån teknik och handböcker i broderi. Som helhet har jag inriktat mig på monogrammets bruk och komposition i Sverige under drygt 100 år. Problemet har delats upp i mindre delar vilka besvarar frågorna hur, var och varför monogrammet har komponerats som det gjort. Dessa delar har sedan ställts mot varandra och i relation till syftet för att ge nya synvinklar.

1.5 Empiriskt material

Jag har valt att studera märk- och broderiböcker med inriktning mot monogram, utgivna i Sverige under drygt hundra år. Med äldre märkböcker menar jag i arbetet böcker skrivna innan andra världskriget, och med nyare litteratur böcker skrivna efter andra världskriget om inget annat anges. Märk- och broderiböcker är teknikkböcker för det ämnade området och de innehåller en varierad mängd faktatext och formförslag på exempelvis olika typsnitt. I äldre böcker som *Nya monogramboken* av Ingeborg Zethelius (1892) har utrymme sparats in genom att inte ta med å, ä och ö, så att kostnaden för boken blev lägre för kunden. I *Korstygn på nytt* (Huett, 2007) återfinns mönterförlagor både i form av mönster-ritningar samt bildförlagor hur det uppbroderade arbetet. Boken rymmer även skisser och inspirationstexter för arbetet. Sammantaget för flertalet av märkböckerna består titelns innehåll av orden nya och moderna samt att man i förorden presenterar ett ökat intresse för att märka.

Flera av märkböckerna är tryckta i enfärgstryck med rött, blått eller svart. Två av böckerna *Nouveauté* och *Märkbok med monogram och mönster i korstygn 3* skiljer sig åt, då de innehåller flerfärgstryck av mönster samt både korstygnsbroderi och virkbeskrivningar. Flertalet av märkböckerna saknar information om tryckår. Märkböckerna innehåller exempel för olika stilar samt kombinationer

ner av olika bokstäver, vilket det finns många exempel på i *Bomärket* (Lawerg-
ran) och *Märkbok med monogram mönster och korsstygn m.m.* I *Vårt hem:s
märkbok* (Nyblom, 1929) finns ett större urval av typsnitt och monogram
slumpvis sammansatta av två bokstäver presenterade tillsammans med bilder.
Enbart mönsterförlagor för monogram i olika typsnitt och kombinationer till-
sammans två och två och ett fåtal tre och tre återfinns i *Ny monogram-bok inne-
hållande 460 monogram* (Zetherlus, 1892) och *Monogramboken* (Söderling &
Öfter, 1912). I den senare står i förordet att det var dyrt att beställa monogram
och de hoppas att boken kan hjälpa till vid märkningen (a.a.).

Till barnkläder och ibland även sportplagg ansågs det vara lämpligt att kombi-
nera monogrammet med olika motiv, vilket det ges exempel på i märkböckerna.
Tydliga förlagor på detta visas i *Bomärket*, *Märkbok med monogram och möns-
ter i korsstygn 3* och i *Märk modernt* (Abrahamson, 1962) Flertalet av märk-
böckerna har lite information om vilken teknik som lämpande till de olika
monstrerna och vart monogrammen bör placeras på föremålet. I många av de
äldre märk- och broderiböckerna finns en sida i början av boken med illustra-
tioner på olika sömnadstekniker. I nyare böcker som *Textilmärkning* (Fisher,
1984) och *Korsstygn på nytt* (Huett, 2007) finns det tydliga beskrivningar på
materialet, tillbehören och stygnets utförande. De nyare innehåller både möns-
terförlagor och bilder på hur det ser ut när det är uppbroderat. Maja Lundbäck
uppmuntrade den egna kreativiteten och skrev i förorden till *Hemslöjdens
handarbete* (1944) att det mest önskvärda vore om de modeller som visas upp
kunde verka som idégivare för det självständiga skapandet. Meningen var inte
att låsas vid det som är gjort utan visa på exempel på hur arbetet kunde utföras
och ge inspiration till kommande arbeten. Hon ville visa på den självständiga
kvinnliga slöjden, som med gemensamma krafter kunde höja standarden på tex-
til.

1.6 Avgränsningar

Det finns mycket litteratur om broderi i Sverige under de senaste hundra åren.
Litteraturen behandlar de kyrkliga textilierna, kungligheters dräkter och mono-
gram, högtidsdräkter samt folk- och byggdedräkternas funktion och historia.
Många av författarna och föreningarna som har skrivit den litteratur jag valt att

ta del av har haft en framträdande ställning inom området, vilken jag valt att inte analysera vidare. Jag har valt att begränsa mitt arbete till märk- och broderiböcker utgiva i Sverige med inriktning på monogram under drygt hundra år. Från senaste märk- och broderiboken på marknaden vid arbetets start till den äldsta märkbok som fanns att låna till läsesalen vid Kungliga biblioteket i Stockholm.

2. Teoridel

Lilli Zickermans insamling av textilier under 1900-talet finns bevarade på Nordiska museet i Stockholm. Zickerman skrev ett antal böcker som behandlar hemslöjden och textilier i Sverige. Utifrån det aktuella arbetets avgränsningar har det inte funnits någon tidigare forskning.

2.1 Begreppsförklaring

För att tydliggöra monogrammens innebörd som är aktuell för arbetet presenteras närliggande begrepp. Det broderade monogrammet har utförts med olika tekniker som bland annat förklaras i nästföljande stycke.

Exlibris är ett bokmärke med ägarens namn i en stämpel, vilken stämplas på bokens framsida eller insida. Exlibriset består av ägarens namn, monogram eller en symbol för ett motto, intresse eller yrke hos ägaren. Efter boktryckarkonstens genombrott på 1500-talet började exlibriset att tryckas som etiketter. (Nationalencyklopedin, 2008) Karl-Erik Forsberg har arbetat med att rita exlibris till kunder och menar att ett exlibris är en miniatyrkonst där det gäller att samla allt på den lilla ytan. På den begränsade ytan handlar det om att reducera intrycken men samtidigt skapa spänning genom detaljer. (Forsberg, 1981)

Monogram: Är en ägandesymbol som i regel består av en bokstavs kombination bildad av ägarens namn, ofta initialer. Det kan även bestå av hela namnet och kombineras med kronor, kors eller en krans (*Hemmets handarbets lexikon*, 1991) Oftast är det första bokstaven i för och efternamnet som lyfts fram och sätts samman i en vacker bild. Det återfinns också kombinationer på fyra bok-

stäver, hennes förnamn, hennes fars efternamn, hans förnamn och slutligen hans fars namn. (Köhlmark, 1981)

Spegelmonogram: består av en till tre bokstäver sammansatta till en helhet. Bilden dupliceras och den ena halvan spegelvänds sedan för att fogas samman till en dekorativ helhet. Då fler än två bokstäver sammanfogas, sätts vanligen det gemensamma efternamnet i mitten och resterande bokstäver på ömse sidor. (Forsberg, 1981) Spegelmonogrammen är vanliga på mynt och användes under medeltiden som kristusmonogram, *invocatio* och senare som kunglig underskrift. (Nationalencyklopedin, 2008)

Märkduk: Är en föregångare till märkboken. Ofta en liten fyrkantig duk innehållande olika sömnadstekniker och mönster. Det är en övningsduk med prover på olika alfabet och stygn. (*Hemmets handarbets lexikon*, 1991) Från början bestod märkduken enbart av olika sömnadstekniker, men så småningom även av bokstäverna A-Z eller A-Ö i olika typsnitt i gemener och versaler samt siffrorna 0-9. (Petersen och Silfverhielm, 1985) Under 1600-1800-talet ingick det i uppfostran hos borgarklassens flickor att brodera en märkduk. Märkdukar från 1700-talet har varierande sömnadstekniker, för att på 1800-talet fyllas mer eller enbart med korsstyng och bokstäver. (*Hemmets handarbets lexikon*, 1991) Dottern gjorde ofta nästintill en kopia av moderns märkduk för att öva sig på de olika broderiteknikerna och den användes senare som en förlaga till den kommande märkningen. Märkdukar utbyttes i brev mellan släktingar och vänner för att öka mönsterspindningen. Oftast broderades brodösens namn och det aktuella året in på dukarna (Nylén, 1995) Lärningar som utbildade sig till brodöser gjorde flera märkdukar som förlagor till senare arbeten. Märkduken har även använts som examensprov för brodöser. (Lober & Tham, 1968)

Fria sömsätt innebär att man syr efter en uppritad linje, trådbundna sömsätt, innebär att man syr över räknade trådar eller med hjälp av stramalj. (Svennås, 1966)

Linjesömmar är sömmar som sys efter en uppritad linje på tyget. I linjesömmar ingår Stjälkstygn, kedjesöm, plattsöm och snoddsöm. (Petersen & Silfverhielm, 1985) Plattsöm anses passa bra på vitbroderi och ge ett tydligt uttryck när ytor

ska fyllas. Först fylls ytan med förstyggn och sedan sys den med täta stygn över.
(*Märk modernt,*)

Klumpsöm anses i flertalet märkböcker vara den vackraste sömmen och är den mest tidskrävande. På grund av att den är tidskrävande har den använts allt mer sällan. (*Märk modernt*) Mönstret på monogrammet kalkeras av med hjälp av en vass penna och karbonpapper till den valda ytan. Konturerna träs upp med stjälkstygn vilket gav jämna kanter. I formen broderas stjälkstygn i de smalare partierna och kedjesöm i det bredare. Sedan broderades de tunna stygn över kedjesömmen och stjälkstygnen. (Adelsköld, 1933)

Korsstygn eller korssöm: Stygnen bildar ett kors och sys på material där trådarna går att räkna på tyget eller med stöd av stramalj. Korsstygnen finns i flera olika utföranden och kombinationer, mest vanligt är att stygnet är lika många trådar högt som det är brett. Understygnen sys från höger till vänster och överstygnen från vänster till höger. Stygnen sys i rader från höger till vänster eller uppifrån och ned för att stygnen ska gå åt samma håll. På avigsidan bildas då lodrätta stolpar. (Svenska hemslöjdsföreningarnas riksförbund, 1982) I äldre broderier har stygnen medvetet lagts åt olika håll för att uppnå variation i arbetet. (Köhlmark, 1981) Korsstygn sys aldrig på skrådden över tyget. (Petersen & Silfverhielm, 1985)

Petits point: Sömmen sys på diagonalen och liknas med halva korsstygn. Stygnet sys diagonalt på rätan och binds ihop genom att sys vågrätt eller lodrätt på avigsidan. Sömmen används för att täcka ytor och är slitstark. (Gunnars, 2006)

Stramalj används som underlag för att få jämna stygn när tyget är tätvävt så att det är svårt att räkna trådarna till korsstygnbroderiet. Stramaljen består av en glesvävd tuskaft där trådarna korsar varandra i grupper om två. (Köhlmark, 1981) Stramaljen tråcklas fast i trådriktningen och korsstygnen sys sedan över stramaljen. När arbetet är slutfört dras stramaljen bort. (Petersen & Silfverhielm, 1985)

2.2 Historik om märk- och broderiböcker, monogram samt märkdukar

Monogrammet har sitt ursprung i runorna och de bomärken som ristades in i olika föremål för att visa sin äganderätt, vilket bidrog till minskad förväxling mellan föremålen. (Wintzell, 1965) Redan på 1200-talet fanns landskapslagar i Sverige om att använda sig av bomärkning. (Köhlmark, 1981) Bomärke bestod av raka streck, prickar och kryss som var lätta att rista in i föremål och på djur. Varje familj hade sin egen sammansättning av symboler. (*Hemmets handarbetslexikon*, 1991) Monogrammet började tidigt användas i kyrkan och bland kungligheter, bland annat som äkthetsbevis för värdehandlingar. (Wintzell, 1965)

Under 1700-talet var det av högsta mode för rika flickor att brodera bland annat en plånbok till sin blivande fästman. Den pryddes med fästmannens monogram och det aktuella årtalet. Broderiet utfördes oftast på fint siden med tunn metalltråd. (Wintzell, 1965) I Europa var det under samma period en trend att brodera tambursöm. Tambursömmen syddes med fördel på tunna tyger med tunn tråd i silke. Stygnet sydes med en tamburnål vilken liknas med en virknål. Nålen sticks ned i tyget och tar upp tråden från undersidan till ovasidan på tyget i en liten ögla. Sedan sticks nålen ner genom öglan och igenom tyget, sömmen bildar då en kedjeliknandesöm. Det rekommenderades att sy sex stygn per centimeter. Idag är tambursömmen helt utdöd i Sverige, trots att den är betydligt tidseffektivare än kedjestygnet. (Köhlmark, 1981)

Under renässansen i Europa som varade mellan slutet av 1300-talet till början av 1500-talet, under perioden tappade kyrkan sin makt och fokus riktades mot individen. Ordet renässans kommer från franskan och betyder pånyttfödelse. (Nationalencyklopedin, 2008) Forsberg menar att det aldrig har filosoferats så mycket kring ”bokstavsformens geometriska konstruktion och sinnesbildliga betydelse” (Forsberg, 1981 s. 8). Dess typografi fascinerar och inspirerar reklamfolk än idag. Boktryckarkonsten växte under renässansen och bidrog till att intresset för bokstäverna spreds. Som gav till följd att intresset för monogrammet ökade bland adel och borgarklassen. (Forsberg, 1981)

Spridningen av bomärken och mönster till monogram skedde till största delen genom märkdukar innan märkböckerna tog över. (Nylén, 1995) Till en början

innehöll märkduken olika stygnkombinationer, men när läs- och skrivkunskaperna spreds, började märkdukarna innehålla bokstäver och siffror. Dottern broderade ofta sin egen märkduk som var en kopia av moderns, vilken låg till grund för kommande märkning. Märkdukar skickades även postledes mellan vänner och släktingar för att sprida mönstertillgångarna. Ett fåtal mönsterskapare fanns anställda vid hovet vars mönster långsamt spreds nedåt i samhällsklasserna. (a.a.) Johan Schönsperger d.y. betraktas som upphovsmannen till att ge ut mönster i tryckta upplagor. Den första märkboken utkom tillsammans med damtidningar i form av mönsterhäften. (*Hemmets handarbets lexikon*, 1990)

Fram till mitten på 1800-talets broderades det främst på glesvävd tuskaft i ylle med ullgarn i petit point eller korsstygn. Broderiteknikerna bildar ett kryss som utförs i två delar. (Nylén, 1995) När industrialismen i Europa slog igenom under senare delen av 1800-talet, fick många det bättre ställt ekonomiskt. Vilket möjliggjorde för kvinnor att vara hemma och handarbeta. Kvinnorna ägnade sig åt handarbete och prydde hemmet med broderade textilier. Broderierna blev under tiden större till ytan och broderades med grövre stygn i blandade färger. (Frost, 1981)

Många ansåg att ett smakförfall hade uppstått i och med broderivågen. För att ”i fosterländsk anda och konstnärlig inriktning förädla den svenska textila slöjden” (Nationalencyklopedin, *Handarbetets vänner*, 2008) bildades Föreningen Handarbetets Vänner 1874 av främst Sophie Adelsparre. Föreningen bedrev utbildning och ateljé med inriktning mot stora textila vävnader. (Frost, 1981) Idag består föreningen av HV ateljé, HV galleri, HV skola och HV Licium och är belägna på Djurgården i Stockholm. (HV skola) För att bevara de gamla textila teknikerna och de kulturskatter som fanns ute i landet startade Lilli Zickerman Föreningen för Svensk Hemslöjd 1899. Zickerman genomförde bland annat en stor insamling av textila föremål. Idag finns samlingen bevarad på Nordiska museet i Stockholm. (Frost, 1981) Som en följd av uppstarten till föreningen Svensk hemslöjd startade ett 30-tal hemslöjdsföreningar ute i landet på 1920-talet. Även det ökade intresset för folkhögskolorna bidrog till att intresset för hemslöjd spreds. (Svenska hemslöjdsföreningarnas riksförbund, 1982) Lundbäck skriver ”I betraktandet av hur oändligt många tekniker, som finns enbart inom den gamla svenska bygdeslöjden, är det förbluffande utarmning som

kommit till stånd.” (Lundbäck, 1944 s.14) Lundbäck trodde att det enda som nu kan råda bot på det som höll på att ske var skolorna. Då hemmet förlorat sin roll som förmedlare av undervisning i slöjd. Dock ansågs det saknas lämpliga förebilder till lärarinnorna i skolan. (Lundbäck, 1944)

Det blev allt vanligare att lämna in sitt linne för maskinmärkning, då det var populärt att namna och tiden var knapp. Märkningen skulle utföras noggrant och saknades skicklighet lämnades arbetet med fördel bort till någon som hade denna kunskap. (*Märk modernt*) I boken *Märk modernt* vill man varnas det för att maskinmärkning kunde uppfattas som hädiskt i vissa kretsar för att llinneskåpets skatter kan uppfattas som relikier. Samtidigt vill man upplysa om maskinmärkningens slitage på textilen vid utförandet. Fram till 1920-talet gällde hemgiften i äktenskapet vilket innebar att kvinnan skulle föra med sig ett kapital av exempelvis linnevaror i äktenskapet. (a.a.)

Linneskåpet innehöll en mängd olika handdukar i skilda kvalitéer för olika behov och tillfällen. Glashanddukarna var av tunnaste linne då det inte luddade av sig på glasen. Köks- och porslinshanddukarna var i bomull och lin vilket gjorde dem mer hållbara. På toaletterna fanns olika handdukar för olika behov. Toalett-handdukarna pryddes med ett ståtligt monogram och är idag det bäst bevarade då det utsattes för ringa slitage. När diskmaskinen kom in i hemmen blev det vanligt att gästerna slutade att hjälpa till med disken. Behovet av att varje gäst skulle kunna torka disken med en vackert märkt handduk fanns inte kvar, vilket bidrog till att behovet minskade. (Lindvall Nordin, 1994) Handdukar till hovet saknade hankar eftersom de hängdes över handduksställ, så som kungligheter på kontinenten gjorde. (*Märk modernt*)

Inför giftermål gavs friargåva och fästmansgåvor bort som uppvaktning enligt friar- och trolovningsseder. I början var gåvorna av enklare slag men om tycke uppstod följdes de av vackrare och mer värdefulla gåvor. Kvinnan fick ofta ett redskap till hemmet som var vackert utsnidat och försett med initialer och årtal. Vid trolovningen var gåvorna av juridiskt bindande karaktär, vid denna högtid utväxlades ofta kläder och smycken av finare slag. Var familjen välburen fick även den trolovades familj gåvor. (Nationalencyklopedin, 2008) Kvinnan broderade in det gemensamma monogrammet i linnet, samt broderade ett par extra

fina bröllopslakan. Det var vanligt att åka på marknad innan bröllopet för att köpa eller byta till sig exklusiva varor till gåvor. (Wintzell. 1965)

Under 1920-talet ökade intresset för märkning med monogram som en följd av det ökade intresset för hemslöjdrörelsen. Unga par hade också en hållbarare ekonomi som gjorde det möjligt att beställa eller måla på det gemensamma monogrammet på olika varor. Monogrammet prydde porslin, glas och textilier. (*Märk modernt*)

Efter andra världskriget förändrades märkböckerna från att vara mönsterförlagor till att bli handböcker i broderi. Handböckerna innehöll föreskrifter i det praktiska broderiet, exempelvis hur en sybåge användes och hur avslutningar och monteringar utfördes. För att uppnå den önskade samstämmigheten som numera söktes mellan material och teknik togs skollinne 1 och 2 fram. (Svenska hemslöjdsföreningarnas riksförbund, 1982) Tyget är vävt i linne och har olika grovlekar 1 och 2. Det används till trådbundna sömsätt främst inom skola och hemslöjd. Skollinnet tillverkades av Nordiska Industri AB och går även under namnet NIAB-linne. (Nationalencyklopedin, 2008) Hemslöjden gav under denna tid ut olika kartonger med mönsterprov som flitigt användes i skolorna och landets syföreningar. (Svenska hemslöjdsföreningarnas riksförbund, 1982) Under 1980-talet ändras böckerna och får flertalet uppsydda och förklarande bilder med texter på hur broderiet ska utföras. De uppmuntrar till att ge arbetet tid, samt att stämpla eller applicera delar eller hela utförandet om tiden inte fanns. (Lassas Johansson, 1987) Under krigsåren var tillgången på textilvaror begränsad och många tiggde säckar av specerihandlaren eller köpte via postorder. Säckarna klipptes till och fällades upp, hankar syddes i och slutligen broderades monogrammet in. (Lindvall Nordin, 1994)

Under 1800-talet var efternamn grundat på faderns förnamn om det inte fanns ett ärfeligt efternamn att tillgå. Monogrammet bestod då av tre bokstäver. Den första bokstaven i det egna förnamnet kom först, sedan faderns förnamn följt av civiltillståndet. Där ett D stod för dotter, S för son, H för hustru och J för jungfru. (Köhlmark, 1981) I Hälsingland användes istället I för jungfru. Monogrammet kombinerades med fördel även med det aktuella årtalet. Det var kvinnan som utförde märkningen och fram till 1890 broderade hon enbart in fäst-

mannens monogram. (Wintzell, 1965) Det har varit populärt att brodera spegelmonogram. I flera av märkböckerna visas olika formförslag på monogram ofta innehållande två likadana bokstäver. Undantaget finns i *Gretas monogrambok* (1939) med alla bokstavskombinationer från AA-ZZ, samt ett fåtal förslag på tre bokstäver. Monogram som består av siffror i stället för bokstäver är ovanligt förekommande. Istället för bokstaven broderades siffran för bokstavens turnummer i alfabetet in. (Wintzell, 1965) I *Märk modernt* ansågs man sig presentera en nyhet, monogram med tre bokstäver! De tre bokstäverna var den enas förnamn, det gemensamma efternamnet och sedan den andras förnamn. Första bokstaven i det gemensamma efternamnet ritas en aning större än de andra bokstäverna. Mitten bokstaven kan med fördel även utformas som ett spegelmonogram och de två bokstäverna placeras då på var sin sida om den gemensamma bokstaven. (a.a.)

3. Resultat

Nedan följer resultatet av min studie om monogram under drygt 100 år i Sverige. Först behandlas varför det har broderats monogram i Sverige och därefter dess placering på olika föremål samt vilken teknik som använts och det estetiska uttrycket. De olika delarna sammanfattas i slutet av hela stycket.

3.1 Monogrammets funktioner

Monogram har broderats för att bevisa ägande rätt och därigenom skilja tillhörigheter åt samtidigt som det gav en prydnads effekt. Herrhatten med sitt uniforma utseende är ett tydligt exempel på när monogrammet gjorde det möjligt att undvika förväxling. (Wintzell, 1965) Monogrammet hade inte enbart en praktisk funktion utan ansågs förhöja utseendet på produkten. (Lundbeck, 1954).

Märkningen ansågs vara en tacksam uppgift och kvinnans käraste handarbete. Arbetet skulle utföra noggrant då varje föremål fodrade sin egen utformning. (*Märk modernt*) Elsie Svernås (1966) menade att vi alla tyckte om att ha vårt linne märkt, eftersom det förhöjde utseendet och ersatte andra utsmyckningar

som spetsar och broderi. Stor omsorg skulle även läggas ner på avslutningen av arbetet, då arbetet tenderade att inte bli bra annars. Många familjer hade samma monogram som följts dem åt i generationer. Blev det tröttsamt att brodera in var det var helt tillåtet att helt byta stil för speciella produkter eller att inte brodera fler än ett par dussin handdukar åt gången. (*Märk modern*)

Små siffror har ibland broderades in på hushållslinnet. Sifforna underlättade att hålla ordning i linneskåpet samt att se till att slitaget blev jämt fördelat. (Petersen & Silfverhielm, 1985) De var också till hjälp vid uppdelning i arvssammanhang. (*Hemmets handarbets lexikon*, 1991) Borgarklassen och de högre stånden skickade iväg större textilier till tvättning i tvätterier. Medan kvinnorna i de lägre klasserna ofta tvättade sin tvätt tillsammans. För att undvika stöld och att föremål blandades samman var monogrammet och siffran av betydelse. Idag har vi inte samma användning av monogram för att märka upp vår tvätt då flertalet hushåll har egen tvättmaskin i huset eller bokar en tvättstuga i fastigheten. (Lassas Jonsson, 1987) Monogrammet har så småningom kommit att lämna sänglinnet och istället pryda kläderna för att ge dem ett personligt uttryck. Intresset för monogram fick då ett uppsving. (Lober och Tham, 1968)

3.2 Monogrammets placering på olika föremål

Monogrammet har främst används på textilier i hemmet. På kökshanddukarna varierade placeringen av monogrammet mellan vänster och höger nederkant, mitt på eller under hanken. Varje familj hade ofta en egen tradition som följdes. För mönstrade handdukar krävdes ett större övervägande av var monogrammet placerades. Det ansågs opassande att placera ett korstygnsbroderi på skrå. (Fisher, 1984) För dukar, servetter och mindre handdukar placerades monogrammet med fördel på nedre delen av kortsidan. (Lundberg & Fridén, 1967) På kortsidan lämpade det sig även att placera monogram i större storlek. (Lundbäck, 1954) Att märka tabletter ansågs enligt *Märk modernt* vara husmoderns favoritmärkning. Tabletterna utsmyckades med monogram i olika stilar som inte nödvändigtvis var läsbart, då tabletterna gav utrymme för fritt broderi. På sänglakan broderades monogrammen i överkant, så att det var läsbart ifrån fotändan. Till bröllopet var det vanligt att det broderades ett brudlakan, brudörngott, brudtäckte eller brudnäsduk. (Lundberg & Fridén, 1967) Fischer menade

att det inte fanns tid för märkning av textilier, men brudlakanet skulle märkas med särskilt fin utsmyckning. Brudlakanet pryddes med det gemensamma monogrammet. (Wintzell, 1965) Fästmön broderade en brudgumsskjorta till brudgummen som bars under bröllopet. Monogrammet och året placerades på framsidans mitt. (Wintzell, 1965) En vanlig hyllning till brudparet på landsbygden i Sverige under 1800-talet var gratulationstavlor. Tavlorna pryddes ofta med en välgångsönskning och brudparets monogram som var av tre bokstäver vardera. (a.a.)

I *Vårt hems nya märkbok* (1935) presenteras att monogrammet inte enbart riktar in sig på sänglinne utan även till den personliga garderoben, för att ge kläderna en personlig prägel. På en chic jumper var det fri placering av monogrammet, men det skulle hållas prydligt. (a.a.) Trenden att märka smittade av sig på nattlinnet som på 1930-talet upplevde en renässans och pryddes med volanger och broderier. (Fischer) Även trenden att brodera monogram synligt spred sig till herrmodets kläder och accessoarer. (*Märk modernt*) På herrskjortan lämpade sig monogrammet på bröstfickan, på morgonrocken placerades det också över bröstet men var något större i storleken, så att det syntes genom det luddiga materialet. (*Vårt hems nya märkbok*, 1935) Till barnen ansågs det att modern alltid hade tid att brodera eller trycka ett monogram. Då det också kunde få misspassande kläder att se smakfulla ut. Kläderna pryddes med mönster som ansågs passa barn så som fiskar och elefanter, som fanns att ta del av i märkböckerna. (Fischer) Broderiet kunde antingen utföras på plagget eller på en lös lapp som langetterades fast på plagget. (*Märk modernt*)

3.3 Monogrammets estetiska uttryck

Monogrammets estetiska uttryck behandlar färgsättning, formgivning och hur monogrammet utfördes tekniskt.

Monogrammen skulle broderas i en hållbar färg som inte blektes eller färgade av sig på andra textilier. Under 1700-talet var det vanligt att använda sig av indigoblått och under 1800-talet var turkiskt rött. När samhällets lägre klasser började brodera monogram under slutet av 1800-talet broderade de i rött. Borgarklassen ansåg då att rött var en färg som lämpade sig på kökshanddukar. Toaletthanddukarna och sänglinnet broderades i vitt med platt- eller klumpsöm.

(Lassas Jonsson, 1987) Då produkterna tvättas ofta bör kvalitén på den färgade tråden vara så god att den inte gav fällningar eller blektes. (Beyers) Kvalitén på garnet har varierat, för finare varor som inte tvättades så ofta användes silkegarn och till ylleveror användes ullgarn annars var det vanligast med bomullsgarn. (Fisher, 1984) Till sänglinnet rekommenderas det att använda färgerna rött, blått och vitt. (*Vårt hems nya märkbok*) För grövre handdukar i lin gick det också bra med mörkt linnegrått i så kallad ecru-färg. (Lundbäck 1954) Märkning i fler färger än rött, blått och svart eller enbart grått borde undvikas menade Lundbäck (1944) då dessa kombinationer krävde ytterst hög smak. Även till mönstrade handdukar krävdes det stor skicklighet och övervägande om hur monogrammet skulle komponeras och placeras. (Fisher, 1984)

För underkläder i vitt ansågs det opassande om monogrammen var i en avvikande färg. Färgade underkläder pryddes med fördel i en nyans mörkare eller ljusare. För starka färger ansågs inte lämpa sig varken i tyget eller i broderiet. Till barnkläder utförs broderiet i samma färg som plagget eller i en helt avvikande färg. Broderierna utfördes med moulinégarn eller silkestråd. (*Vårt hems nya märkbok*, 1935)

All märkning bör utföras mycket omsorgsfullt och i de enklare typsnitten syntes tydligt brodösens skicklighet. Ett noggrant utfört broderi har även en vacker avigsida som ibland även den har utsmyckats med broderi. (Adelsköld, 1933) Monogrammet borde vara så läsligt som möjligt då syftet med märkningen var att skilja tillhörigheterna åt. Krumelurer som gjorde bokstavsformerna oklara ansågs vara av ondo, men en snirklig bokstav var dekorativ. Under lång tid har tidningsrubriker inspirerat monogrammet. Det ansågs vara en svår konst att skapa ett lämpligt avstånd mellan bokstäverna. (Lundbäck, 1954) Samt att välja rätt typografi till motivet på föremålet, utifrån material och skicklighet. Alltför moderna typsnitt borde undvikas eftersom monogrammet håller i generationer. (Svennås 1966) I nästintill alla märkböcker finns det en bild som visar hur monogram förstoras och förminskas, så att storleken på monogrammet anpassas till produkten. Monogrammet ritas upp på rutat papper i olika storlekar och kan därmed bli både större och mindre.

När fler bokstäver kombineras samman i ett monogram används med fördel typsnitt i likvärdig stil. För spegelmonogrammen ansågs det vara passande med mjukare former på typsnittet. Monogrammet hade en pryddande effekt på föremålen och kombinerades ofta ihop med dekorationer som ansågs förhöja utseendet. (Svennås, 1966) Monogram utförda i korsstygns utsmyckades med fördel med en bård som innesluter korsstygnsbroderiet. (Fischer)

Utförandet i platt- och klumpsöm har tytt på hög skicklighet hos brodösen de teknikerna lämpar sig till finare vävar som dammast. (Lundbäck, 1954) Dessa tekniker är de mest arbetskrävande och passar bra till raka typsnitt. I *Vårt hems monogrambok* ansågs det även vara de vackraste broderiteknikerna. Trots att tidigare generationer utförde monogram i sådan teknik, ansåg Svennås (1966) att det ej vara nödvändigt att utföra märkning så.

Fisher (1984) upplyste om att i den jäktade nutid som rådde, lämpade sig korsstygnet vilket både var pryddande och trevligt att utföra. Korsstygnet varierades genom blandningar av raka och halva korsstygns. (*Märkboken*) För en stickad tröja lämpar sig kedje- och korsstygns vilka inte tenderar att sjukna in i plagget. (*Vårt hems nya märkbok*, 1935) Om man inte hade skicklighet att brodera ett monogram eller tid att utföra det rekommenderades utförandet i tre rader stjälkstygns, vilket Lundbäck, 1954 ansågs utgöra ett vackert monogram.

Edna Martin som var textilkonstnär och verksam inom både Konstfack, Svensk Hemslöjd och Handarbetets vänner samt formgav och tillverkade egna alster. (Nationalencyklopedin, 2008) Martin arbetade med fria sömsätt i broderi inom barnverksamhet, vilket medförde att de tekniska kraven hölls tillbaka till förmån för den egna kreativiteten. Senare fick fria sömsätten en stadig användning inom studiecirkelarna. (Svenska Hemslöjdsföreningens riksförbund, 1982)

Monogram till dukar placeras med fördel på kortsidans mitt. Monogrammet broderades på en större yta med små stygn eftersom grova stygn ansågs missprydande. (Lundbäck, 1954) Stora stygn på dukar lämpade sig dock om de broderades med en grövre tråd i samma nyans som duken. Monogram utförda på sådant vis gav inte ett plottrigt intryck. (Lundbäck, 1944) Om tråden var för grov tenderade den att skära av tyget eller dra ihop tyget, vilket var extra känsligt på tunna textilier. (*Vårt hems nya märkbok*)

När frottéhandduken gjorde intåg på hemtextilmarknaden bidrog det till att monogrammet förenklades ytterligare, för att tydliggöra i de luddiga handdukarna. Märkningen utfördes med kors- eller kedjesöm och applikationer. De utfördes exempelvis med snedrensa som lades efter bokstavens form och syddes fast med symaskin. (Lundberg & Fridén, 1967) Monogram broderades med symaskin och komponerades av snoddar och andra attiraljer. (Lassas Jonsson, 1987)

Önskades ett monogram i en viss stil, gick det bra att beställa en egen stämpel från bland andra Vårt hems redaktion (*Vårt hems nya märkbok*, 1935) och Åhlén & Holms stämpelfabrik. Stämplarna fanns i tre olika storlekar samt flertalet olika typsnitt för en kostnad av 60 öre för den minsta till 1 krona för den största per bokstav. (Nyblom, 1929) Märkstämpeln var gjord i gummi och mönstret överfördes med vattenlösligt bläck som försvann i tvätten. Genom stämpeltekniken var det inte längre nödvändigt att använda sig av karbonpapper för att överföra mönster. (Nyblom, 1929)

3.4 Resumé

Monogrammet har flera funktioner den ena är att pryda textilen med något vackert, den andra är visa tillhörighet och äganderätt. Via den lilla siffran som broderades in bredvid monogrammet såg man till att slitaget blev jämt fördelat och att inget kom bort vid tvätt. Intresset för vilka produkter monogrammet prytt har varierat från hemtextilier till synligt på plagg. Det är främst på hemtextil som det har broderats monogram, så som sänglinne, handdukar och dukar. Monogram har även prytt kläder där de med fördel har placerats ovanför hjärtat. De flesta monogram som fordrade hög skicklighet och som ansågs vara utförda i den vackraste tekniken var i platt- och klumpsöm. De broderades vanligen i vitt och lämpade sig bra till raka typsnitt. Monogram i indigoblått samt turkiskt rött var de färger som användes på kökshanddukar och som ofta broderades i korstygnbroderi. Korsstygnbroderier kombineras ofta med en bård som ringade in monogrammet, vilket gav monogrammet ett dekorativt intryck. En duktig brodös kunde den svåra konsten att komponera ett monogram i rätt storlek och avstånd så att det passade föremålet. På senare tid förenklades monogrammen med hjälp av olika attribut så som snedremsor.

4. Diskussion

Först diskuteras metodens påverkan på arbetet och effekten på resultatet samt hur resultatet kunde blivit annorlunda med en annan metod eller urval. Vidare tar jag upp och diskuterar och ser samband från bakgrunden och resultatet. Slutligen presenteras förslag på vidare forskning.

4.1 Metod

Arbetet är utfört som en kvalitativstudie med en hermeneutisk metod. Metoden inriktar sig mot icke mätbar fakta och innebär att texter och mönster är tolkade utifrån sig själva och sedan jämförda med varandra. Utifrån den valda litteraturen har stort utrymme ägnats till tolkningar. I begränsningen av litteraturen finns det faktaluckor exempelvis om tryckår och beskrivande texter hur stygnen bör utföras vilket delvis behandlas i yngre litteratur. Hade jag valt en bredare ingång i litteraturen, skulle syftet därmed blivit smalare. Troligtvis hade då inte ifrågasättandet av märkbokens uppbyggnad, konstruktion och medel som spridning av information som delges brodösen kommit i likvärdigt fokus. Litteratur skriven vid närliggande utgivningsår har ibland vitt skilda åsikter om hur märkningen bör utföras vilket har gjort det svårt att enbart välja ut ett fåtal böcker. Delar av litteraturen saknar även årtal, det är därför svårt att se en kronologisk utveckling. Med ett mindre antal märkböcker hade troligtvis arbetet blivit snävare och djupare inom det valda området. Samtidigt så är märk- och broderi böcker just teknikbok som lyfter fram broderitekniken och inte det aktuella samhällsperspektivet.

4.2 Resonemang

Märknigen har hjälpt oss att hålla tillhörigheter åtskilda och undvika stöld vid till exempel tvättning. Idag tvättar var familj för sig, antingen i egen tvättmaskin eller i gemensamma tvättstugor som bokas efter ett allt mer datoriserat system. Vilket gör att olika familjers tvätt sällan får möjligheten blandas och monogrammet har tappat sin funktion att hålla tillhörigheter åt vid tvätt. Många textila varor som märktes med ett monogram är idag ersatta med andra varor. Diskhanddukarna har ersatts av diskmaskinen, och eftersom vi har tillgång till tvättmaskinen finns inte samma behov att äga ett stort linneförråd. Den under-

hållslösa vaxduken har tagit över linnedukens krävande vårdnad. De tillhörigheter som behöver skiljas åt märks med märkpena på tvättduken i plagget eller sys små lappar fast med namnet på. Man broderade in små siffror för att underlätta att hålla ordning i linneskåpet, siffrorna underlättade även för att hålla ordning på att slitaget blev jämnt och att inget försvann vid tvätt. På handdukar syddes det i en hank i var kortsida så att handduken slets jämnt. Vilket innebär att hälften av tiden hängde monogrammet upp och ned, men att anpassa monogrammet efter hur handduken hängs upp nämns det ingenting om.

I den äldre litteraturen finns det ytterst sparsamt med texter som förklarar var och hur broderierna ska utföras. Till skillnad från den yngre litteraturen som tydligt visar hur stygnen ska sys och vilka material och tillbehör som borde användas för att uppnå bästa resultat. Huett (2007) visar i sin bok på både mönsterförlagor och bilder på det färdiga resultatet samt ett antal inspirationskisser. Medan det sparats in utrymme i *Gretas monogrambok* (1939) vilket inte tar med Å-Ö utan enbart AA-ZZ finns med som mönsterförlagor. Vilket kan uppfattas antingen som att utvecklingen har gått framåt, då vi på senare tid har lärt oss förklara det vi gör och ge tydliga exemplen på det. På samma sätt kan vi se det som att utvecklingen avstannat och stora delar av de kunskaper som en gång fanns har fallit i glömska och därför behövs det information som förklarar hur arbetet ska utföras. Jag tror på det senare, att vi idag behöver tydlig information då kunskapen gått i glömska.

Tiden för att utföra monogrammen och tiden att lära sig brodera är också en aspekt på den minskade kunskapen. När dottern broderade en märkduk fick hon troligtvis hjälp av modern att utföra olika tekniker som sedan ledde till dekorativ märkning på plagg. Då tiden för att brodera monogram minskade, minskade troligtvis även tiden för att lära ut teknikerna. Ansvaret att förmedla kunskapen vidare blev slöjdlärarens som i sin tur saknat förebilder. Redan här går det att ana att monogrammet höll på att försvinna. Samtidigt genomgick märk- och broderiböckerna en förändring då de utvecklades från mönsterförlagor till handböcker som för varje ny bok blir mer grundläggande. För att uppnå det resultat som handböckerna beskriver utvecklades skollinne 1 och 2. Även korsstygn har sedan länge standardiserats så att understygn sys från vänster till höger och överstygn från höger till vänster, medan det i äldre broderier sys från båda

håll för att ge arbetet variation. Om meningen med detta var att bibehålla vårt stora kulturarv och intresset för broderi och märkning av kläder och hemtextil, får jag istället en känsla av att det byggdes murar. Genom att sätta upp gränser och arbeta fram en standard för material och teknik går stora delar av kulturarvet förlorat. Samtidigt som det också bevaras och dokumenteras för att senare generationer ska kunna utföra likvärdiga broderier. Samtidigt tror jag att stora delar av både vårt kulturarv och vår kreativitet gick förlorad i och med att märkdukarna försvann och ersattes med böcker.

Märkdukarna broderades efter märkduk som förlaga, målet med den nya duken var inte att göra en identisk kopia av den gamla utan göra en duk som kunde användas till kommande märkning. I och med märkböckerna tror jag att vi blev mer känsliga för rätt och fel samt att det inte längre var nödvändigt att själv vara kreativ eftersom det fanns en tydlig mall att följa. Till märkdukarna fanns enbart muntlig information att följa så som i de tidiga märk- och broderiböckerna. Avsaknaden av information, hur, vart och varför monogrammet skulle placeras och komponeras tyder på att man talade med varandra om broderiet eller använde eget omdöme. Om denna tystnad och avsaknad av information står det ingenting om. Idag är de böcker som ges ut väldigt beskrivande och med enkla i tekniker. Finns det någon som tar tillvara på den tysta kunskapen som än finns kvar hos befolkningen ännu och inte dokumenterats. Hur det bör göras för att inte verka som normer istället för inspiration har jag inget svar på. I en framtid med broderade monogram kan jag bara hoppas på att Lundbäcks ord från 1944 får leva vidare; vi ska främja kreativiteten och se förlagor som inspiration. Vi kan även hoppas på att monogrammens placering blir fri. I arbetet beskrivs många förhållningar att hålla sig till för att skapa ett vackert och prydnadsmonogram och enbart en sak som bör undvikas, att brodera korstyggn på skrådd. I övrigt tillåts varierade placeringar av monogram, det enda som krävs är stor skicklighet hos brodösen i utformade och utförandet av monogrammet samt ett stort övervägande om var monogrammet borde placeras.

På kläder återfinns monogrammet ofta en bit ovanför hjärtat. Idag har många klädmärken sin logotyp broderad på samma plats och gärna i samma eller i en starkt avvikande färg. Många klubbar och företag trycker gärna sin logotyp på

samma plats, många placerar även namnbrickan där. Troligtvis handlar det främst om vana för handen och ögat.

Restrektionerna kring färgskalan har under hela tiden varit begränsade. Färgerna vitt, rött, blått och svart ansågs vara de som bäst var lämpade till monogram. Till barnkläder och nattlinnet var det acceptabelt att använda andra färger. Fler-talet gånger skrivs det i märk- och broderi böckerna att det krävdes ytterst hög kunskap om färgval, men det framgår inte vem som bedömer den goda kunskapen. Jag har svårt att se det lustfyllda med att brodera monogram utifrån dessa bestämmelser som hos mig väcker en känsla av att vara amatör utan känsla för hur monogrammet kan utformas. Vilket gör att jag aldrig hade vågat prova att använda en annan färg än den som angivits i texten.

Under 1980-talet blev det mera fritt att använda vilka färger man önskade. Kanske var en bidragande faktor att vi inte längre förväntade oss att våra textila varor skulle hålla i generationer. Det var därför inte längre tvunget att de var tidlösa. Den vita färgen var nästintill enbart vikt för platt- och klumpsömsbroderi som tog lång tid att genomföra och krävde stor noggrannhet. Sömmen hade till sin fördel att den var prydande i alla sammanhang.

Strävan efter att skapa ett vackert och stort monogram med ett välarbetat intryck får meningarna att gå isär om hur monogrammet borde utföras med stora stygn eller om det enbart var misspydande. Samt om kombinationen av stämpel och band som sys fast med hjälp av symaskin. Utvecklingen leder till en minskad kunskap om handens precision. Dessutom till minskad tid och uppmuntran för den tid som hantverket tar.

4.3 Slutsatser och vidare forskning

Monogrammet har hela tiden utvecklats och prytt olika ting, från sidenbörsar, lakan, herrhattar till kläder. Hela tiden har monogrammet framhävt oss själva, vår äganderätt och skicklighet. Behovet av att visa upp oss själva tror jag inte har minskat i dagens samhälle, jag tror på motsatsen att behovet är större än tidigare. Men vi gör det inte med tidsödande monogram, istället sätter vi på oss kläder och accessoarer som pryder oss. Förmodligen har vi i vår jäktade nutid ett stort behov av att slå oss ner och stillsamt namna vårt linne med ett vackert monogram. Handarbetet gör just nu ett återtag och det är i dagens läge åter mo-

dernt att brodera tavlor med korsstyg. Troligtvis kommer vi inom en snar framtid åter att pryda våra kläder med vackra monogram i korsstyg, som både går snabbt att utföra och ger en prydande effekt. Men jag tror att det kommer att dröja länge innan vi ger oss tid att låta ett vackert vitt monogram i klumpsöm ta form på vita linnelakan.

I mitt arbete har jag ofta känt att det valda underlaget va litteratur har många frågor obesvarade. För kommande forskning skulle det vara intressant att gå djupare in i placeringen var på textilen och hur monogrammen broderades samt hur det skiljer sig geografiskt i landet. Samt att ta reda på hur monogrammen sågs och uppskattades i bygden. Vart kom influenserna ifrån? Vad var det som avgjorde vad som ansågs vara vackert komponerat och utfört? Vad var det för influenser i samhället och hur speglar sig dessa i monogrammen. I några fall har även garntillverkare gett ut monogram böcker, att utveckla det spåret för att se hur de olika garntillverkarna arbetade och profilerade sig mot kunder och husmödrar vore intressant. Går det att se hur monogrammet speglade sin samtid och hur visade sig det i formgivningen och användningen?

5. Litteraturlista

Adelsköld, Märta (1933) *Husmoderns presentbok: hur jag syr och märker mitt linne*. Stockholm: Åhlén & Åkerlund boktryckeri.

Abrahamsson, Augusta (1962) *Märkbok*. 39 upplagan Norrköping: Lithografen.

Beyers Mönsterböcker *Moderna alfabeten för korsstygn*. Malmö – Stockholm – Köpenhamn - Kristiania – Manchester – Paris: A/Bol. O. Oehlenschlägers Efr.

Bryman, Alan (2002) *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber Ekonomi.

Fisher, Eivor (1984) *Textilmärkning*. andra upplagan Stockholm: LTs förlag.

Fischer, Ruth *Husmoderns 235 mönster*. B. Wahlstöms förlag.

Forsberg, Karl-Erik (1981) *Exlibris monogram och andra märken av Karl-Erik Forsberg*. Stockholm: P.A. Norstedt & söner förlag.

Frost, Ulla (1981) *Broderimönster från fyra decennier ur tidningen mönsterkompositioner 1913-1951*. Stockholm: LTs förlag.

Gretas monogrambok innehållande cirka 550 monogram i modernt utförande. (1939) Söderhamns nya lithografiska a/b.

Gunnars, Anita (2006) *Sömmar och stygn*. Västerås: ICA bokförlag.

Hemmets handarbets lexikon (1991) band 11. Malmö: Fogtdals förlag.

Huett, Annika (2007) *Korsstygn på nytt*. Stockholm: Natur och Kultur

Köhlmark, Eva (1981) *Broderiboken*. Västerås: ICA-förlaget.

Lassas Jonsson, Bibbi (1987) *Nya märkboken*. Västerås: ICA-förlaget.

Lawergren, Sara *Bomärket*. Malmö: A-B. E. Holmqvist efr.

Lober, Maud och Tham, Elisabeth (1968) *Märkboken*. Åhlén och Åkerlund förlag

Lundberg, Bertha och Fridén, Gunvor (1967) *Textilslöjd*. Stockholm: Bokförlaget Liber.

Lundbäck, Maja (1944) *Hemslöjdens handarbeten*. Stockholm: Lantbruksförbundets tidskriftsaktiebolag.

Lundbäck, Maja (1954) *Hemslöjden handarbeten andra delen*. Stockholm: Victor Petterssons bokindustriaktiebolag.

Märkbok, med monogram i mönster i korsstyggn 3 Göteborg: Gamlestadens fabrikers aktiebolag Göteborg

Märkbok, med monogram mönster och korsstyggn m.m. 21 upplagan. Stockholm: W. Wahlund A-B

Märk modernt. Utgiven av husmodern Stockholm: Åhlén och Åkerlund förlag.

Nouveauté Dessins de broderie

Nyblom, Olga (1929) *Vårt hem:s Mönster och märkbok*, Stockholm: Vårt hems förlag.

Nylén, Anna-Maja (1995) *Hemslöjd*. Fjärde upplagan Stockholm: Bokförlaget Cordia.

Patel, Runa och Davidsson, Bo (2003) *Forskningsmetodikens grunder, att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Lund: Studentlitteratur.

af Petersens, Kajsa och Silfverhielm, Maria (1985) *Märkboken*. Stockholm: Wahlström och Widstrand.

Svensnäs, Elsie (1966) *Märkbok*. Femte upplagan. Västerås: ICA- förlaget.

Svenska Hemslöjdsföreningarnas riksförbund (1982) *Brodera med hemslöjden*. Stockholm: LTs förlag.

Söderling, Bertha och Öfter, Toja (1912) *Monogramboken*. Stockholm: Aktiebolaget Ljus/A.Börtzells Tr AB

Wintzell, Inga (1965) *Monogram, korta notiser om monogrammets historia från bokmärke till kungligt namnchiffer. Om monogram på textil, porslin, metall och andra material. Föremål från Nordiska museet sammanställda och kommenterade av Inga Wintzell*. Göteborg: Tre tryckare.

Vårt hems Nya märkboken. (1935) Stockholm: Åhlén och Åkerlund boktryckeri.

Zethelius, Ingeborg (1892) *Ny monogram-bok innehållande 460 monogram.* Stockholm: Lars Hökerberg förlag.

Tidskrifter

Lindvall Nordin, Christina (1994) Handdukar, *Hemslöjden*, nr 3 s. 20-23.

Dokument från internet

HV skola (2008) *Om skolan* (2008-02-21). www.hv-skola.com

Nationalencyklopedin (2008) *Exlibris* (2008-01-31).

http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=166027&i_word=Exlibris

Nationalencyklopedin (2008) *Friar- och fästmans gåvor* (2008-01-31).

http://www.ne.se/jsp/search/search.jsp?h_search_mode=simple&h_advanced_search=false&t_word=Friar+och+f%E4stmans+g%E5vor+&btn_search=S%F6k&h_history=1

Nationalencyklopedin (2008) *Handarbetes vänner* (2008-02-21).

http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=198430&i_word=Handarbetets%20V%e4nner

Nationalencyklopedin (2008) *Monogram* (2008-01-31).

http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=258391&i_word=Monogram

Nationalencyklopedin (2008) *Märkbok* (2008-01-31).

http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=261754&i_word=M%e4rkbok

Nationalencyklopedin (2008) *Märkduk* (2008-03-06).

http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=261756&i_word=M%e4rkduk

Nationelencyklopedin (2008) *NIAB-linne* (2008-04-22).

http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_sect_id=269169

Nationalencyklopedin (2008) *Edna Martin* (2008-04-22).

http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=251853&i_word=Edna%20Martin

